

nije bombardiran ni po čijoj specijalnoj narudžbi, kako bi se tobože u njemu na zahtjev Tita i njegovih partizana namjerno zatrlo svako sjeme talijanstva, i tako nakon rata politikom svršenog čina onemogućila rasprava o njegovoj pripadnosti.

Za autora dr. Kažimira Pribilovića Zadar je bombardiran jednako, ni više ni manje, kao i svi drugi dalmatinski gradovi. Primjerice kao Šibenik i Split, na koje je bačeno i više bombi, ali su njihova razaranja bila manja. Dakle, bombardiran je od istih zapovjedništava, istog zrakoplovstva, s istim razornim sredstvima i po istoj ratnoj logici, ali je učinak tog bombardiranja zbog skućenog smještaja na poluotoku i male luke u srcu grada bio mnogo veći i razorniji. Velik dio opskrbe njemačkih trupa na jugoistoku Balkana išao je pomorskim putem preko Zadra, a postojala je i realna mogućnost intervencije Nijemaca s naše obale i vanjskih otoka na ratište u južnoj Italiji. Sve su to bili razlozi koji su utjecali na tako razorno savezničko bombardiranje Zadra.

Doduše, samo bombardiranje moglo se izložiti i na manjem prostoru, ali autor se služio kronološkom metodom opširnog iznošenja svih relevantnih činjenica, objašnjenja i ratnih događanja na našem kopnu i otocima, ali i šire u Dalmaciji, na Jadranu, Balkanu i Sredozemlju. Ne kažem da je to sve suvišno, ali i običan pažljiviji čitatelj lako će zapaziti nerazmjer u odnosu između elaboriranja glavnog problema (bombardiranja Zadra) i detaljnog opisivanja svega onog što mu je prethodilo i što se posredno ili neposredno događalo u svezi s njim i oko njega, a što ipak na određen način omogućuje lakše razumijevanje onoga bitnog i daje potpunije odgovore na sva temeljna pitanja. Tko je, kako i zašto razorio Zadar u Drugom svjetskom ratu?

Treba posebice naglasiti da je autor veoma dobro opisao ratnu tehniku, logiku i tehnologiju ratovanja, te ubojita sredstva djelovanja i razaranja na kopnu, moru i zraku, a osobito u uskim zadarskim ulicama na poluotoku, što nas upućuje na zaključak da se radi o vrsnom znalcu te problematike. Ali, unatoč tomu, on u opisivanju ratnih događaja često ostaje na razini općeg, pa se lako može steći pogrešan dojam da rat vode zapovjedništva, i to ona najviša, bez konkretnih ljudi, jer se vrlo rijetko navode određena imena i prezimena pojedinih zapovjednika i drugih živih sudionika u ratnim zbivanjima, iako su ona autoru dobro znana i poznata. Unatoč tomu i drugim primjedbama, autor je na temelju opširne izvorne građe, koja se čuva u našim i inozemnim pismohranama, i odgovarajuće domaće i strane literature uspješno izradio opsežno djelo, prvo ovakve vrste o bombardiranju Zadra u našoj historiografiji, u što je trebalo uložiti zaista jako puno truda, rada i vremena. On je u tom djelu dao sve važnije odgovore na ono temeljno pitanje o savezničkom bombardiranju Zadra u Drugom svjetskom ratu.

Marjan DIKLIĆ

PRIKAZ MONOGRAFIJE O NAJSTARIJOJ PUČKOJ ŠKOLI U BIH

Skupina autora: *Najstarija pučka škola u Bosni i Hercegovini*,
U spomen 185. obljetnice Osnovne škole fra Ilije Starčevića Tolisa, Tolisa, 2008.

Naslov gore navedenog djela, grupe autora (glavna urednica Marica Dubravac) može se prema kriterijima vrednovanja knjiga svrstati u stručnu monografiju. Po svom opsegu obuhvaća razdoblje od osnutka najstarije pučke škole u Hrvata u Bosni i Hercegovini 1823. do suvremenog razdoblja školstva u Tolisi odnosno praktički do današnjih dana. Monografija je djelo dvadeset tri stručna suradnika, odnosno djelatnika Osnovne škole fra Ilije Starčevića iz Tolise i sadrži ukupno 271 stranicu teksta, tablica i priloga. Premda monografija nije podijeljena na poglavlja, ipak bi je po sadržaju naslova i podnaslova mogli, prema metodološko-analitičkoj koncepciji, razvrstati na nekoliko cjelina. U tom smislu može se govoriti o pet prema naslovima određenih cjelina, koje obrađuju zadane teme.

Kao prvo, dva naslova „Prirodna i geografska obilježja Tolise“ i „Narodni običaji Tolise“ (str. 7-28) mogli bi označiti kao prvu cjelinu koja obrađuje opće povijesne i kulturno-etnološke sastavnice toliškog kraja. Opći povijesni prikaz ukratko opisuje podrijetlo stanovništva, postanak naselja odnosno sela, osobito u razdoblju srednjeg i ranog novog vijeka do današnjih suvremenih događaja odnosno do Domovinskog rata. Tablični prikaz kretanja stanovništva Tolise u posebnom podnaslovu zanimljiv je nadasve zbog uvida u demografsko stanje i usporedne stope nataliteta i mortaliteta. Tu kao statističku zanimljivost vrijedi istaknuti broj domaćinstava (broj kuća) po ulicama te popis prezimena u odnosu na broj stanovništva. Kod narodnih običaja u Tolisi opisani su ukratko božićni, pokladni, uskrсни i svadbeni običaji te toliška narodna nošnja.

Druga cjelina monografije (str. 29-134) govori konkretno o školstvu od osnivanja i rada prve pučke škole (još za turskog vremena) od 1823. pa do 1962., kada je sagrađena nova školska zgrada, ova današnja. O prvoj pučkoj školi u Tolisi u BiH pisano je u više navrata, zadnji put u „Toliškoj tkanici“, a prije toga u monografiji *Župa Tolisa 1802.-2002.* (M. Nedić) i opširnije u časopisu franjevačke teologije u Sarajevu *Bosna Franciscana* iz 2006., u radu pod naslovom „Franjevci utemeljitelji prve hrvatske pučke škole u Tolisi i uopće u Bosni i Hercegovini“ (T. Oršolić).

Fra Julijan Jelinić u svom dvotomnom djelu *Kultura i bosanski franjevci* na jednom mjestu kaže da je prema sjećanjima starih franjevaca prva pučka škola u Tolisi i uopće u BiH imala karakter prave osnovne škole kakve su onodobno bile u prekosavskoj Hrvatskoj. Ovo je samo jedan od primjera vjerodostojnog svjedočanstva o postojanju, ne bilo kakve škole, nego upravo onakve s pravim školskim programom i, barem u početku, civilnim učiteljem koji je doveden iz Cerne kako bi radio na opismenjanju djece. Upravo se u monografiji opisuje u nekoliko podnaslova rad prve, druge, treće i naposljetku četvrte osnovne škole koje su kroz razna razdoblja sukcesivno napredovale u školskom obrazovnom sustavu. U periodu rada prve osnovne škole 1823. do 1845. piše se o tome kako je pod vrijednim franjevcem Ilijom Starčevićem podignuta škola koju je pohađao priličan broj djece iz Tolise. Drugo razdoblje rada pučke škole je od 1856. kada je škola zajedno sa župnim stanom i crkva prenesena na Raščicu. Sve do 1893. školstvo ostaje pod ingerencijom franjevaca, a od tada školstvo u potpunosti dolazi pod državnu upravu. Tada je osnovana treća osnovna škola i izgrađena školska zgrada (stara škola) koja će ostati u svojoj namjeni osnovnog obrazovanja sve do izgradnje nove iz 1962. godine. Ta će ustanova nositi ime Vladimira Nazora. Ovaj period školstva u monografiji je opisan kao rad treće osnovne škole. U podnaslovu o četvrtoj osnovnoj školi nekoliko je rečenica o izgradnji nove škole i počecima njena rada 1962. godine, u kojoj su četverogodišnje obrazovanje stjecala i djeca iz Matića, Boka, Oštre Luke, Kostrča i Bukve Grede. Škola u Tolisi tako postaje jedna od većih škola u BiH, a dakako najveća u općini Orašje. Ukupno je u školski program bio uključen 1721 učenik.

Kao poseban naslov u okviru druge cjeline je razdoblje školstva u periodu od 1962. pa sve do početka Domovinskog rata 1992. godine. U ovom dijelu se spominju vrijedni podatci o izgradnji škole i sudjelovanju toliškog puka u tim građevinskim poslovima. Tako doznajemo da je pučanstvo Tolise, što udjelom u izgradnji, što udjelom u dobrovoljnim prilozima, sudjelovalo s 40% ukupne investicijske vrijednosti školske zgrade. S obzirom na ovu činjenicu, može se s pravom konstatirati kako su Tolišani uvelike zaslužni i u materijalnom pogledu u izgradnji današnje školske zgrade. Nakon izgradnje škole u Tolisi, ona postaje centralna škola s osmogodišnjim obrazovnim programom sve do 1966., kada se i u nekim do tada područnim školama (Matići, Bok, Oštra Luka) započinje s osmogodišnjim školskim programom. U ovom naslovu se sustavno obrađuju pojedine školske godine sve do početka Domovinskog rata. Prikazan je niz statističkih podataka o broju učenika tijekom školskih godina, zatim rad škole u kulturnom i obrazovnom pogledu u nastavnim i izvannastavnim aktivnostima učenika te učitelja i nastavnika.

Škola u razdoblju od 1992. do 1995. tijekom Domovinskog rata poseban je i upečatljiv dio monografije, ne toliko po opsegu već po značenju. U zgradu škole je početkom rata uselila vojska te je ondje ostala do 2. studenoga 1993. godine. Zbog ratnog stanja i mnogobrojnog iseljenog

stanovništva, tijekom 1992./93. nastava se odvijala u polovičnom opsegu, i to u 28 privatnih kuća u Tolisi i 4 u Kostrču, koje su imale skloništa. Nastava se ponovno počela odvijati u školskoj zgradi nakon što se vojska iselila, a izvodila se skraćenim školskim satima u trajanju od 35 minuta. To je omogućavalo normalizaciju izvođenja nastave, iako je rat još uvijek trajao, a zbog općih opasnosti nastava je često prekidana. Unatoč ratnim uvjetima, ipak je u potpunosti realiziran nastavni plan i program sve do završetka rata krajem 1995. godine.

Zadnji naslov druge cjeline suvremeno je vremensko razdoblje rada škole od 1996. do 2008., od kada se normalizira rad škole i uvode razne inovacije u školskom obrazovnom sustavu u predmetnom pogledu, zatim obnovi škole i školskih prostorija, raznim nastavnim i izvannastavnim aktivnostima, kao što su folklor i razne druge učeničke sekcije. Škola je u ovom razdoblju organizirala više prigodnih programa kulturnog sadržaja, a učenici su u inim sportskim, folklornim, glazbenim i drugim aktivnostima osvojili razne općinske i republičke nagrade te dobili priznanja.

Treća cjelina monografije (str. 135-228) prema zamišljenoj podjeli sadrži sljedeće naslove: Područna škola Kostrč, Izborni predmeti, Promjene u odgojno obrazovnom sustavu, Devetogodišnje osnovno obrazovanje, Izvannastavne aktivnosti, Školska knjižnica, Humanitarni ekološki odgoj, Rad školske zadruge, Izleti i ekskurzije i Izvanškolske aktivnosti. Ovdje se neće posebno govoriti o navedenim naslovima nego će se samo uputiti na znanje o obrađenim temama.

Četvrta cjelina (str. 229-234) odnosi se na rad škole u njenom zakonodavno-stručnom dijelu, a tri naslova: Zakonodavna tijela škole, Stručna tijela škole i Savjetodavna tijela škole, upravo razmatraju tu tematiku.

Na kraju, u petoj cjelini (str. 235-271) monografije uglavnom se nalaze statistički podatci koji se odnose na popise prosvjetnih djelatnika koji su radili u školi od njenog osnutka, popis umirovljenih i preminulih djelatnika, zatim popis sadašnjih djelatnika škole i popis bivših učenika škole koji su postali učitelji, nastavnici, profesori, magistri i doktori znanosti. Na kraju ove cjeline nalaze se reprodukcije raznih plaketa i priznanja dodijeljenih školi, kojih je bio nemali broj.

U zaključnoj riječi može se reći da monografija po svojoj vrsnoći, kako smo na početku kazali, ulazi u red stručnih knjiga, ali ona ima svoju vrijednost i kao znanstvena knjiga iz razloga što su korišteni (pisani i tiskani) izvori iz školskog arhiva. Zato je prava šteta da se pri pisanju monografije nije koristila znanstvena metoda, ali to ne umanjuje njezinu vrijednost kao sveobuhvatnog djela o razvoju školstva u Tolisi. Osobit naglasak treba staviti na vrijedne priloge i statističke podatke o kretanju broju učenika i broju razreda tijekom razdoblja od početka rada nove škole u Tolisi do današnjih dana. Razni slikovni prilozi koji prate tekst su skladno ukomponirani prema vremenskom slijedu. Na kraju, složio bih se sa riječima glavne urednice, kako je monografija „zajednički pokušaj svih djelatnika škole u rasvjetljavanju dugog perioda postojanja i rada Osnovne škole fra Ilije Starčevića Tolisa“. Djelo je vrijedan doprinos poznavanju prošlosti u razvoju školstva Tolise, koje je više nego rasvijetlilo kulturno-obrazovni kontinuitet njene prošlosti.

Tado ORŠOLIĆ